

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Навчально–науковий інститут № 2**

**ФУРМАН Я.В., ПРИХОДЬКО Ю.П.,
НЕЧЕСНЮК М.В., ХАРЕЧКО Н.В.**

**ДІЇ УЧАСНИКІВ СЛІДЧО-ОПЕРАТИВНОЇ ГРУПИ
НА МІСЦІ ПОДІЇ, ПОВ'ЯЗАНОМУ З ВИБУХОМ**

Методичні рекомендації

Київ 2018

УДК 343.985:343.147:343.344
ББК Х 629.4

Авторський колектив:

Фурман Я. В. – старший науковий співробітник науково–дослідної лабораторії з проблем експертно–криміналістичного забезпечення навчально–наукового інституту № 2 НАВС, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Приходько Ю.П. – доцент кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз, кандидат юридичних наук;

Нечеснюк М.В. – науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем експертно-криміналістичного забезпечення Національної академії внутрішніх справ;

Харечко Н.В. – науковий співробітник наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції навчально–наукового інституту № 1 НАВС, кандидат юридичних наук

Рецензенти:

Квашук О.П. – заступник завідувача вибухотехнічної лаборотрії Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

Юсупов В.В. – докторант докторантури та аспірантури Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник.

Рекомендовано до друку науково–методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 19 грудня 2017 року (протокол № 4)

Дії учасників слідчо–оперативної групи на місці події, пов’язаної з вибухом [Текст] : метод. рек./[Я..В. Фурман, Ю.П. Приходько, М.В. Нечеснюк, Н.В. Харечко]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, УкрДГРІ. - 2018. – 45 с.

У методичних рекомендаціях висвітлено дії учасників слідчо-оперативної групи на місці події пов’язаної з вибухом, організацію огляду місця події, особливості підготовчого етапу огляду місця вибуху, виявлення, фіксацію і вилучення слідів вибуху.

Методичні рекомендації призначені для працівників національної поліції, експертних підрозділів, науково–педагогічного складу вищих юридичних навчальних закладів, здобувачів вищої освіти.

УДК 343.985:343.147:343.344
ББК Х 629.4

© Національна академія внутрішніх справ, 2018
© Фурман Я.В., Приходько Ю.П., Нечеснюк М.В., Харечко Н.В.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
1. Організація огляду місця вибуху.....	6
2. Особливості підготовчого етапу	9
3. Початкова стадія огляду місця вибуху.....	21
4. Детальний огляд місця вибуху.....	24
5. Особливості виявлення, фіксації і вилучення слідів вибуху.....	25
6. Заключна стадія огляду.....	31
7. Заходи безпеки при огляді місця події за фактом вибуху.....	32
ВИСНОВКИ.....	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ....	37
ДОДАТКИ.....	41

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВП – вибухові пристрої

ВР – вибухові речовини

ЗМІ – засоби масової інформації

НП – Національна поліція

СОГ – слідчо-оперативна група

СБУ – Служба безпеки України

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України

ВСТУП

За останні роки особливо актуальною стала проблема боротьби зі злочинами, що здійснюються із застосуванням вибухових пристроїв. Аналіз слідчої практики свідчить про стійке зростання кількості випадків використання вибухових пристроїв в кримінальних цілях. За допомогою вибухових пристроїв відбуваються вбивства, заподіюються тілесні ушкодження, знищується чи пошкоджується майно. Почастішали вибухи терористичної спрямованості. Однією з основних причин, що сприяють зростанню вчинення злочинів за допомогою вибухових пристроїв, є доступність вибухових речовин і можливість виготовлення або володіння вибуховими пристроями широкому колу осіб.

Огляд місця події за фактом вибуху є дуже важливою слідчою дією разом з тим дією нагальною, оскільки зволікання може призвести до втрати матеріальних слідів злочину (обстановка може з яких-небудь причин виявитися зміненою під впливом дощу, сонця, вітру; предмети, залишені злочинцем, ким-небудь свідомо чи випадково взяті, знищені тощо). Огляд місця події, необхідно проводити в будь-який час доби і як можна швидше після отримання відомостей про подію.

Завданням огляду місця події є: а) дослідження місця події і фіксація його обстановки шляхом особистого сприйняття слідчим; б) виявлення, фіксація, дослідження та вилучення матеріальних слідів події (слідів ніг, рук, залишків вибухового пристрою, транспортних засобів і т.п., плям крові та інших речовин або предметів залишених злочинцями), а також знарядь злочину, змін у розташуванні предметів обстановки.

«Місце події» — поняття широке. Це не тільки місце скоєння злочину, але й місце підготовки його скоєння, місце приховування об'єктів злочинного посягання, знарядь злочину та інших речових доказів. Суть огляду полягає в безпосередньому виявленні і вивченні різних матеріальних об'єктів і слідів, які можуть мати відношення до справи.

1. ОРГАНІЗАЦІЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ВИБУХУ

Огляд – це слідча (розшукова) дія, що полягає у безпосередньому сприйнятті зовнішніх ознак матеріальних об’єктів з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення. Метою огляду є виявлення відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення та їх фіксація (ст. 237 КПК України).

Виходячи із завдань огляду місця події, необхідно мати на увазі, що якісний огляд може бути проведений при залученні спеціалістів-вибухотехніків, інспекторів-криміналістів, судових медиків, фахівців-пожежотехніків, автотехніків та інших фахівців тієї чи іншої спеціальності враховуючи обставини справи.

Якісний пошук і виявлення слідів вибуху, об’єктів, що відносяться до конструкції вибухових пристроїв (далі – ВП), можуть здійснювати виключно фахівці в цій галузі. У будь-якому випадку пошук слідів повинен відбуватися завжди за їх участю.

Виконання завдання фіксації та вилучення (докладне документування виявлених об’єктів і слідів вибуху, тобто складання планів, схем місця події, фото-, відеофіксація, фіксація виявлених об’єктів і слідів, збереження речових доказів, їх правильна упаковка, що забезпечує збереження і незмінність виявлених слідів в процесі зберігання і транспортування до місця проведення подальших досліджень) покладається на керівника огляду – слідчого, прокурора.

Слідчим необхідно враховувати характерні особливості, певні складнощі, що виникають при огляді та вилученні об’єктів з місця вибуху, а саме:

- тривалість і трудомісткість процесу огляду;
- велика кількість фрагментів речової обстановки, які істотно

ускладнюють виявлення залишків ВП;

- незначні розміри фрагментів, що залишилися після вибуху ВП;
- значні відстані, на які під час вибуху на відкритій місцевості розлітаються фрагменти;
- наявність потерпілих, яким потрібне надання екстреної допомоги та евакуація;
- можливу наявність на місці вибуху інших ВП і вибухонебезпечних предметів;
- необхідність термінового проведення невідкладних аварійно-відновлювальних робіт;
- несприятливі погодні умови (при огляді на відкритій місцевості).

Знаючи це, слідчий, для досягнення максимальної результативності повинен бути завчасно підготовлений до можливого виїзду на подібні події та до виконання великого комплексу організаційних заходів.

Огляд місця вибуху вимагає особливої організації і має характерні особливості в виявленні, фіксації та вилучення речових доказів. Головним чином це пов'язано з тим, що різноманітність вибухових пристроїв і їх елементів, які використовуються в протиправних цілях, вимагає залучення до огляду фахівців вибухової справи. Повнота проведення огляду, інформативність фіксуються слідів вибуху і вилучаються об'єктів знаходиться в прямій залежності від знання учасниками огляду основних ознак відображення вибуху в слідах і особливостей їх виявлення.

Основними завданнями огляду місця події, пов'язаного з вибухом, є:

- з'ясування і фіксація обстановки на місці вибуху;
- виявлення, фіксація і вилучення слідів, що визначають безпосередню причину вибуху і пов'язані з ним обставини;
- виявлення, фіксація і вилучення слідів, що вказують на конкретних осіб, причетних до події;

– виявлення умов, які сприяли виникненню вибуху (або виникли після нього), що загрожують здоров'ю та життю людей, для подальшого вжиття заходів до їх усунення. При огляді місця вибуху як і при огляді місць подій інших видів злочинів, зберігаються загальні вимоги, а саме: своєчасність, об'єктивність і повнота, чітка організація, плановірність і ефективне використання науково–технічних засобів і методів.

Необхідність негайного огляду місця вибуху визначається тим, що ефективність вилучення деяких вибухових речовин (далі – ВР), легколетких і газоподібних значно зменшується з плином часу. Руйнівно діють на сліди ВР і атмосферні опади.

При огляді місця вибуху нерідко доводиться стикатися з низкою труднощів, що перешкоджають його оперативному і послідовному розслідуванню. Це насамперед проведення аварійно–рятувальних робіт, що виключають обвали, затоплення, загазованість місця огляду, небезпека впливу електрики.

Трудомісткість оглядів місць вибухів обумовлюється найчастіше великими площами руйнувань, розльоту осколків і фрагментів як вибухових пристроїв, так і об'єктів навколишнього оточення. Зі сказаного вище очевидна необхідність ретельної підготовки до проведення огляду, результатом якої є залучення широкого кола фахівців, активного використання науково–технічних засобів, дотримання заходів безпеки. Торкаючись організаційного боку огляду місця вибуху, не можна не підкреслити такий важливий момент, як недопущення на місце події сторонніх осіб, безпосередньо не зайнятих в огляді, в тому числі і представників керівного апарату органів внутрішніх справ, прокуратури та адміністративних органів. Невиконання цієї вимоги часто приводить до ускладнення роботи з речовими доказами, а іноді і їх мимовільного знищення. Організацію огляду місця вибуху можна розділити на три стадії: початкова стадія огляду місця вибуху; детальний огляд місця вибуху; заключна стадія огляду місця вибуху.

2. ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВЧОГО ЕТАПУ

Огляд місця вибуху

Огляд місця вибуху є одним з найбільш складних і трудомістких видів слідчого огляду і багато в чому залежить від початкового (підготовчого) етапу. У підготовчому етапі прийнято розрізняти дві стадії: дії до виїзду на місце події і дії на місці події до початку робочого етапу.

Перша стадія починається з моменту надходження повідомлення про вибух в чергову частину територіального органу поліції. Джерелом інформації про вибух можуть бути повідомлення (як правило, по телефону) від громадян, охорони підприємств та об'єктів, постів і патрулів поліції. При отриманні такої інформації черговий усвідомлює місце і час вибуху, характер і масштаби наслідків, уточнює відомості про постраждалих. Аналіз повідомлень про факти кримінальних вибухів розкривають наступну картину, що характеризує інформацію, що надходить:

- 62% від усіх повідомлень надійшло до чергової частини за час не більше 30 хвилин після вибуху, із 29% від 30 хвилин до години;
- 89% повідомлень надійшло від людей, які поруч знаходилися з вибухом і мали доступ до телефонної мережі;
- близько 75% повідомлень містили інформацію про об'єкт вибуху (транспортний засіб, приміщення, ділянка території та ін.), виникнення (не виникнення) пожежі;
- менше 20% повідомлень містили відомості про постраждалих;
- про руйнування комунікацій практично не повідомлялося;
- в 84% випадків черговий по органу національної поліції не міг отримати відповіді на уточнюючі питання в силу того, що той, хто телефонував чоловік під час телефонної розмови з черговим не спостерігав за місцем вибуху;

– більше половини повідомлень мали яскраво виражений емоційний характер (схвильована, незібрана мова, концентрація на окремих деталях, часте повторення сказаного).

Отримавши повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення шляхом вибуху і попередню інформацію про подію, масштаби руйнування, наявність жертв, слідчий (спеціаліст, учасник слідчо-оперативної групи СОГ) при виїзді на місце події повинен вибрати з раніше укомплектованих і готових до застосування засобів, матеріалів та всього того, що необхідно в даному випадку. Як правило, в наявності повинні бути:

– засоби для огороження території або приміщень, що підлягають огляду (мотузки, обмежувальні стрічки, кольорова крейда, попереджувальні прапорці тощо);

– освітлювальні засоби (ліхтарі, переносні лампи, прожектори, подовжувачі) для забезпечення робіт у вечірній та нічний час, у знеструмлених або погано освітлених місцях;

– фото-, відеоапаратура з великим запасом елементів живлення, карт пам'яті та відеокасет, щоб фіксувати всі етапи огляду (у тому числі зміни на місці події, сліди вибуху, вилучені речові докази тощо);

– підсобні інструменти (лопати, лом, пила, стамески, щітки, набір сит з отворами різних розмірів тощо) для розбирання завалів, сміття, для відбору проб і різних зразків;

– навіси (брезент, рулони поліетиленової плівки для запобігання шкідливого впливу атмосферних опадів та інших несприятливих обставин на окремі об'єкти і ділянки місця вибуху);

– металошукачі, магнітні підйомники;

– комплекти науково-технічних засобів (криміналістична валіза), що містять стандартні набори криміналістичних засобів, пристосувань та інструментів для роботи на місці події;

– пакувальні засоби (паперові конверти та пакети, поліетиленові пакети, картонні коробки, ящики тощо) для упаковки, збереження і

транспортування вилучених об'єктів і слідів.

Спеціалісти-вибухотехніки, як правило, використовують хімічні і технічні валізи, що містять засоби та реактиви для вилучення мікрочастинок ВР, продуктів вибуху, контрольних проб і зразків, набір фізико-хімічних засобів для експрес-аналізу ВР і порохів, а також інструменти і пристосування для вилучення осколків з перешкод, роботи з об'єктами, пошкодженими вибухом.

Важливо також, щоб учасники огляду мали при собі медичну аптечку і залежно від пори року відповідний спецодяг (рукавички, комбінезони, теплі речі тощо), в якій могли б без шкоди для здоров'я тривалий час перебувати в несприятливих умовах. Причому після кожного виїзду на місце події спецодяг та інструменти необхідно ретельно чистити для забезпечення забруднення речових доказів при наступному виїзді.

Аналіз цих та інших даних дозволив сформулювати наступні рекомендації:

1. Наскільки детальним б не було повідомлення про вибух необхідно до формування слідчо–оперативної групи якомога швидше вислати на місце вибуху оперативний автомобіль (можливо, це буде автомобіль який патрулює в зазначеному районі) із засобами зв'язку. Завдання цієї групи полягає в розвідці місця події; встановлення очевидців та свідків події; організації допомоги постраждалим; охорони місця події.

2. Слідчо–оперативна група формується не в черговій частині територіального органу поліції, а на місці події по мірі прибуття обов'язкових і допоміжних учасників, необхідних для майбутньої роботи.

3. Слідчо–оперативна група, що діє на місці події, пов'язаного з вибухом, може бути не єдиною. У міру з'ясування обставин події та складу злочину (знищення чужого майна, вбивство, тероризм) визначається підслідність.

На місці події може працювати чергова і (або) спеціалізована слідчо–оперативна група. Спеціалізована СОГ прибуває на місце вибуху на 1 – 3

години пізніше чергової групи, так як її учасники не перебувають в режимі чергування, а викликаються (в тому числі в неробочий час) у разі виникнення такої необхідності.

Після прибуття на місце події чергової СОГ територіального органу національної поліції та перших доповідей про оцінку обстановки, необхідних силах і засобах (швидка допомога, сапери, комунальні служби, рятувальники та ін.)

Після прибуття на місце вибуху керівник СОГ повинен:

- оцінити обстановку і доповісти черговому по територіальному органу поліції про характер події, його наслідки, про необхідну допомогу і своїй заході, що вживаються;
- організувати (в окремих випадках перевірити) надання допомоги постраждалим, вжити заходів щодо подолання шкідливих наслідків події;
- на основі консультацій з спеціалістом–вибухотехніком визначити зону огляду місця події, позначити її межі і видалити за неї сторонніх осіб;
- провести опитування осіб, які можуть дати інформацію про подію.

Таке опитування повинно зайняти мінімум часу, його головна мета визначення кваліфікуючих ознак кримінального правопорушення, а також отримання оперативно–розшукової інформації для пошуку і затримання злочинців.

Після ознайомлення з обстановкою на місці події керівник СОГ повинен остаточно вирішити питання про коло учасників огляду в тому числі і у відомчому відношенні. Можливо, буде потрібно додатково викликати фахівців, сили і засоби для забезпечення ефективного огляду місця події.

Важливо відзначити ще одну особливість – це трудомісткість огляду місця події, пов'язаного з вибухом. Досвідчений слідчий, намічаючи загальний план дій, вже на підготовчому етапі повинен вирішувати питання про притягнення необхідних сил і засобів. Зона суцільного

візуального пошуку фрагментів ВП радіусом може досягати 50 – 200 метрів від центру вибуху.

Для виявлення малоконтрастного (предмета сірого кольору зі слідами кіптяви) предмет розміром 5х5х5 мм на площі 10 м² однією людиною в денних умовах (сонячний день) витрачається час:

- асфальтована поверхня – до 1 хвилини;
- на скопаному ґрунті – 3 ... 5 хвилин;
- кам'яниста поверхня (крупний щебінь) – 8 ... 10 хвилин.
- на дерені (висота трави 15 см) – 12 ... 20 хвилин;
- чагарник – 18 ... 32 хв.

Представлені дані (отримані експериментально) дозволяють зробити оцінку трудовитрат для суцільного прочісування місцевості, прилеглої до місця вибуху в радіусі 100 метрів (близько 31400 м²) – від 50 до 1660 чол / годин.

До початку робочого етапу керівник слідчо–оперативної групи вибирає пріоритетні для конкретної ситуації дії, як за черговістю, так і за ступенем їх виконання. Так, наприклад, оточення і зупинка на тривалий час важливих дорожніх комунікацій (магістральні залізниці, автостради), тривале відстрочення ремонту нафто– та газопроводів, ліній електропередач і т.п., є недоцільним в силу економічних та інших причин. У цих умовах необхідно початок робочого етапу спланувати, перш за все, на ті ділянки місцевості (територію, елементи) об'єкта без яких він не може функціонувати. Тому, під час вибуху, пов'язаному з дорожніми комунікаціями в першу чергу оглядається полотно, проїзна частина дороги, а також ділянки місцевості, де планується робота відновної ремонтної техніки.

Особливість дій СОГ на місці події до початку робочого етапу часто пов'язана з ходом заходів по ліквідації наслідків вибуху. Так, при гасінні пожежі, розборі завалів здійснюється фіксація змін, що відбуваються з використанням відеозапису та фотозйомки. В цей же час планується

робота на безпечних ділянках місцевості і об'єктах, прилеглих до місця вибуху.

Розподіл обов'язків між учасниками огляду та їх інструктаж раціонально проводити після оцінки загальної обстановки. При великій кількості учасників (більше 12 – 15 осіб) СОГ раціонально розбивати на підгрупи, що діють на окремих ділянках місцевості (об'єкта). До складу такої підгрупи входять: слідчий (помічник слідчого), спеціаліст – вибухотехнік, спеціаліст – криміналіст, судовий лікар, співробітники, які залучаються для прочісування місцевості.

На початковій стадії огляду місця події, коли організовується евакуація постраждалих, оточення і організація охорони оглядається території і видалення з неї цікавих осіб (сторонніх людей), в деяких випадках доцільно провести прихований відеозапис і фотографування з метою подальшого вироблення версій щодо підозрілих осіб. Крім того, в якості джерела важливої інформації може бути відеоматеріал або фотознімки сцени того, що сталося, реакції натовпу і т.п., зроблені любителем мимоволі, в деякій мірі випадково.

Якщо в результаті вибуху є постраждалі (загиблі), то одного з учасників СОГ необхідно відправити до лікарні (в морг), щоб забезпечити збереження речових доказів – сліди на тілі та одязі, предмети, що знаходяться в кишенях і ін.

У деяких ситуаціях при значних руйнуваннях об'єкта вибуху (будівля, транспортний засіб, виробниче приміщення і т.п.) необхідно завчасно організувати отримання технічного паспорта (формуляра) об'єкта з кресленнями його конструкції і окремих елементів. Без цих даних буде складно провести реконструкцію обстановки і самого об'єкта до вибуху, а також визначити місце і спосіб закладки ВП.

Рівень технічних можливостей і організації сучасних засобів масової інформації (ЗМІ) практично не залишає правоохоронним органам шансів бути ізольованими на місці події від журналістів і кореспондентів. Сучасні

інформаційні канали ЗМІ, їх обізнаність і можливість швидкої реакції на будь-який сигнал «найсвіжіших новин» часом створюють такі умови, що слідчо-оперативну групу, що прибуває на місце події, зустрічають журналісти.

В якості рекомендацій в характері спілкування з журналістами пропонуються наступні правила:

1. Повноваження спілкування з журналістами надати одному з учасників СОГ, до якого і направляти всіх представників ЗМІ;
2. У спілкуванні з журналістами намагатися не «відмовлятися», а обіцяти надати всю необхідну інформацію до певного часу, вказавши місце проведення запланованого брифінгу;
3. Роблячи повідомлення для ЗМІ, робити більше наголос не на факти, а на необхідність боротьби з такого роду злочинами, на широкий комплекс вжитих заходів щодо усунення наслідків вибуху та проведення відповідних слідчих дій.

Ще однією особливістю початкового етапу огляду місця події, пов'язаного з вибухом, є прибуття на місце роботи СОГ керівництва різних відомств і рангів. Прибуття керівництва (представники місцевих органів влади, територіального органу поліції, прокуратури та СБУ), як правило, пов'язане з оцінкою загальної обстановки і наслідків вибуху, надання необхідної допомоги постраждалим, а також для заяв пресі. Як показує досвід, керівники, оглядаючи місце події, намагаються пройти якомога ближче до центру (епіцентру) вибуху і на власні очі побачити картину того, що сталося. Такі переміщення по необстеженою ділянок в зоні дії вибуху призводить до негативної зміни слідової обстановки на місці події. З одного боку всім відомо, що на місці події старшим, не дивлячись на посади і ранги, є слідчий – керівник СОГ. З іншого боку, наш сформований вітчизняний громадський і службовий менталітет практично не дозволяє ігнорувати, особливо в тимчасовому (на час огляду місця вибуху) посадовому відношенні, прибуття і присутність керівництва.

У подібній ситуації раціонально в стадії підготовки до огляду місця події намітити, визначити перспективи й у першу чергу обстежити «доріжку керівництва». Ширина такої доріжки становить 0,6 – 1,0м, позначається стрічками і проходить по ділянках місцевості, доступним для швидкого обстеження – ділянки автомобільних, пішохідних доріг (доріжок), вимощення і тротуаре.

Таким чином, підготовчий етап огляду місця події, пов'язаного з вибухом має велике різноманіття особливостей, що відрізняють його від інших подій, що вимагає певного досвіду керівника та учасників СОГ, активності і наполегливості в організації і підготовці умов якісної роботи.

Особливості проведення огляду місця події, пов'язаного з використанням вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують

До подій, пов'язаних з використанням вибухових матеріалів, належать:

- повідомлення про підготовку вибуху;
- виявлення вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують;
- учинення вибуху.

Особовий склад територіальних органів поліції, який задіяний в забезпеченні та проведенні огляду місця події, пов'язаного з використанням вибухових матеріалів, або таких, що їх нагадують, повинні бути забезпечені засобами індивідуального захисту (бронежилетами, захисними шоломами тощо).

Усі співробітники поліції, які безпосередньо беруть участь в огляді місця події та оточенні зовнішньої небезпечної зони, повинні бути одягнені в засоби індивідуального захисту.

У разі якщо наряд поліції або слідчо-оперативна група (далі – СОГ) першими прибувають на місце події, вони повинні провести евакуацію громадян на безпечну відстань: на відкритій місцевості – 100 м, у будівлі – 50 м або на максимально можливу відстань з урахуванням властивостей

місцевості, виставити оточення на безпечній відстані та забезпечити охорону місця події.

Розпорядження спеціалістів-вибухотехніків на місці події щодо визначення небезпечних зон для людей, безпечної поведінки та поводження з вибуховими матеріалами є обов'язковими для всіх працівників Національної поліції.

Безпосередній огляд місця події при отриманні інформації про підготовку вибуху проводять спеціалісти-вибухотехніки за участю інспектора-кінолога із службовим собакою з метою пошуку вибухових матеріалів.

Слідчий (старший СОГ) при надходженні до органу Національної поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, пов'язані з використанням вибухових матеріалів, або таких, що їх нагадують, виконує такі функції:

- керує діями членів СОГ та персонально відповідає за якість проведення огляду місця події;

- за наявності підстав інформує оперативного чергового про необхідність залучення додаткових сил і засобів для документування всіх обставин учиненого кримінального правопорушення;

- з метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, для участі в огляді запрошує відповідних спеціалістів-вибухотехніків, спеціалістів-кінологів, інших спеціалістів;

- після проведення спеціалістом-вибухотехніком пошуку вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують, та отримання інформації від нього про відсутність небезпечних вибухових матеріалів за погодженням з керівником органу внутрішніх справ (відповідального від керівництва) надає дозвіл щодо входження до місця огляду інших членів СОГ та спеціалістів;

- разом з членами СОГ та залученими спеціалістами, запрошеними учасниками слідчої дії проводить огляд, під час якого в

установленому Кримінальним процесуальним кодексом України порядку фіксує відомості щодо обставин учинення кримінального правопорушення, вилучає речі і документи, які мають значення для кримінального провадження, та речі, вилучені з обігу, у тому числі матеріальні об'єкти, придатні для з'ясування обставин, що підлягають доказуванню;

- усі вилучені речі і документи підлягають негайному огляду і опечатуванню із завіренням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду. У разі якщо огляд речей і документів на місці здійснити неможливо або їх огляд пов'язаний з ускладненнями, вони тимчасово опечатуються і зберігаються в такому вигляді до того часу, поки не буде здійснено їх остаточні огляд і опечатування;

- має право заборонити будь-якій особі залишати місце огляду до його закінчення та вчинювати будь-які дії, що заважають проведенню огляду;

- при огляді слідчий або за його дорученням залучений спеціаліст-криміналіст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження. Вилучені речі та документи, що не належать до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном;

- допитує про обставини вчиненого кримінального правопорушення заявника, потерпілого, свідків та інших учасників кримінального провадження. Надає доручення щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам. Здійснює інші повноваження, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України.

Дії керівника органу досудового розслідування (начальника слідчого підрозділу):

– у разі відсутності на місці події керівника територіального органу поліції (відповідального від керівництва) за рекомендаціями керівника вибухотехнічної групи, відповідальних за публічну безпеку і порядок, визначає безпечні маршрути евакуації людей та організовує їх виведення із зовнішньої та внутрішньої небезпечних зон;

– організовує проведення опитування громадян з метою отримання інформації про обставини вчинення правопорушення;

– проводить консультації з керівником вибухотехнічної групи щодо вилучення об'єктів та слідів, які мають доказове значення щодо вчиненого правопорушення;

– у разі встановлення неповноти проведеного огляду місця події негайно організовує проведення повторного або додаткового огляду;

– організовує взаємодію слідчих та при вилученні, зберіганні та своєчасному призначенні експертиз щодо вилучених під час досудового розслідування об'єктів;

– заслуховує звіти членів СОГ, перевіряє якість складання протоколу огляду місця події та повноту фіксації обставин учинення кримінального правопорушення;

– здійснює постійний контроль за станом розслідування злочинів, пов'язаних з використанням вибухових матеріалів, зареєстрованих на території області (міста). Вивчає кримінальні провадження про нерозкриті правопорушення вказаної категорії, надає доручення та організовує подальше розслідування, готує пропозиції про заслуховування під час оперативних нарад старших СОГ міських, районних, лінійних органів і слідчих про стан їх розслідування;

– надає методичну та практичну допомогу слідчим у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням вибухових матеріалів, під час розслідування яких виникали ускладнення. Здійснює інші повноваження, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України.

Дії спеціаліста-вибухотехніка (керівника вибухотехнічної групи):

- доповідає про прибуття на місце події керівнику підрозділу Національної поліції (відповідальному від керівництва), старшому СОГ;
- уточнює на місці події радіус зовнішньої небезпечної зони та в разі необхідності надає рекомендації керівнику територіального органу поліції (відповідальному від керівництва), старшому СОГ щодо її збільшення відповідно до прогнозування можливих зон ураження від вибуху, утворення вторинних осколків і завалів від споруд;
- визначає радіус внутрішньої небезпечної зони, місця для розгортання пункту управління з виконання спеціальних вибухотехнічних робіт, зберігання табельних вибухових речовин і засобів ініціювання;
- визначає та узгоджує з керівником підрозділу Національної поліції (НП) відповідальним від керівництва, старшим СОГ оптимальні маршрути підходу та відходу до місця події;
- проводить інструктаж із спеціалістами-вибухотехніками, інспекторами-кінологами та іншими працівниками та спеціалістами, які задіяні в проведенні пошуку вибухових матеріалів, або таких, що їх нагадують, щодо особливостей дотримання заходів безпеки;
- організовує та контролює дії спеціалістів під час проведення пошуку вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують, на місцевості, в спорудах та автотранспорті тощо;
- у разі зміни оточуючої обстановки узгоджує безпосередньо на місці події зі старшим СОГ дії спеціалістів-вибухотехніків та кінологів з метою недопущення втрати слідів вчинення правопорушення;
- у разі необхідності визначає місце відпочинку спеціалістів та інших працівників;
- за результатами пошуку вибухових матеріалів, або таких, що їх нагадують, складає акт перевірки об'єкта на наявність вибухових пристроїв, вибухових речовин або конструктивно схожих на них предметів за формою;

– періодично доповідає керівнику територіального органу поліції (відповідальному від керівництва) старшому СОГ про вжиті заходи, результати пошуку вибухових пристроїв і вибухових речовин на місці події.

3. ПОЧАТКОВА СТАДІЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ВИБУХУ

Складання попереднього судження про можливий механізм вибуху, центр вибуху, елементах ВП, ВР, масі заряду, виявлення основних слідів вибуху і фрагментів ВП, позначення з на місцевості, визначення території і кордонів огляду, послідовність огляду, яка орієнтуюча і оглядова фото–відеозйомка, з’ясування всіх змін обстановки, що відбулися після вибуху.

Під час огляду місця події керівник СОГ може піти на прийняття одного з трьох крайніх рішень:

перше – з показань свідків все ясно, нераціонально витратити час на організацію і забезпечення детального огляду;

друге – всі речові докази знищені, тому в тривалому і детальному огляді місця події немає необхідності;

третє – полягає в припущенні, що всі об’єкти і предмети, що знаходяться на місці події є речовими доказами, тому все навколо згрібається в коробки і мішки без опису об’єктів і місць їх виявлення для подальшого подання цього «сміття» на лабораторні дослідження.

Найчастіше такі рішення приймаються при недостатньому досвіді подібних дій, відсутністю фахівців і відповідного технічного забезпечення на місці події. Мета огляду місця події – з’ясування що, коли і як сталося, обумовлює пізнавальну діяльність у вирішенні наступних завдань:

1. З’ясування обстановки на місці події і встановлення характеру досліджуваної події (характер вибуху, об’єкт і його ступінь ураження);
2. Встановлення місця, часу і обставин події;

3. Виявлення, фіксація, вилучення та вивчення слідів, пов'язаних зі злочином, а також інших речових доказів.

Порядок і характер роботи багато в чому визначається загальним задумом в організації огляду, етапах і послідовності їх проведення. Іншими словами, в застосовуваній тактиці огляду місця події, пов'язаного з вибухом. Поняття тактики передбачає вибір оптимальних ходів, що дають можливість ефективно вирішити задачу наявними силами і засобами. Однак зазначений вибір, – це не просто вдаль рішення, вибране з наявного арсеналу прийомів і способів. Вибір – це логіко–пізнавальний процес в прийнятті рішень для досягнення поставленої мети ефективними способами. Як показник ефективності тієї чи іншої тактики огляду місця події, виступає мінімізація зусиль для збору наявної (реально доступною) інформації про подію злочину.

В міру обстеження місця події, встановлення фактів, з'ясування значущих обставин (в тому числі від очевидців) тактика огляду може змінюватися, виступати в якості окремих тактичних прийомів. В якості таких прийомів можна виділити наступні:

1. Суцільний огляд місцевості із застосуванням різних способів (фронтальний, вузловий і т.д.);
2. Огляд зруйнованого вибухом об'єкта шляхом порівняння з аналогічною моделлю (автомобіля, вагона і т.п.);
3. Цілеспрямований пошук певних предметів або їх елементів на певній території і об'єктах.

Центр вибуху – місце найбільш сильних руйнувань, визначається візуально або при просторовому відновленні (реконструкції) обстановки в первісний стан.

Фрагменти ВП – металеві, пластмасові, скляні осколки різної форми і розмірів, шматки паперу, картону, тканини, шкіри, шматочки фанери, цоколі лампочок, деталі годинникових механізмів, елементів живлення, тумблерів, уламки пружин, шайб, шматки дротів, ізоляційної стрічки,

обгорілі шнури, гайки, цвяхи, болти та інші деформовані предмети зі слідами окопчення, розкидані навколо епіцентру вибуху.

Сліди розльоту фрагментів ВР – пробоїни, вм'ятини, відбитки, подряпини на різних предметах обстановки.

Сліди бризантного дії – дроблення елементів ВР; зміна властивостей матеріалів, руйнування предметів, що знаходяться в безпосередній близькості від ВП, воронка, поглиблення, розлом або отвір в місці установки ВР.

Сліди фугасної дії – руйнування скління будівель, відрив дверей і рам, валка стін і перекриттів, формозміна і переміщення предметів.

Сліди термічного впливу – сліди оплавлення і горіння на фрагментах ВР і предметах, які перебували поблизу центру вибуху.

Сліди сейсмічної дії – тріщини і обвали стін, стель будівель і споруд в районі місця вибуху.

Фрагменти промислової упаковки ВР – дрібні і великі шматки парафінованого паперу жовтого або червоного кольору з елементами маркувальних позначень або без них.

Залишки ВР, що не здетонувала – візуально спостерігаються поблизу центру вибуху шматочки або порошок.

Мікрочастинки непрореагованої ВР – схожі на залишки ВР мікрооб'єкти, які спостерігаються під мікроскопом на фрагментах ВП і предметах, які перебували поблизу центру вибуху.

Мікросліди непрореагованої ВР – невидимі під мікроскопом матеріальні сліди на фрагментах ВП і предметах, які перебували поблизу центру вибуху.

Конденсовані продукти вибуху – окопчення фрагментів ВП і предметів, що знаходилися поблизу центру вибуху.

Газоподібні продукти вибуху – окис вуглецю, оксиди азоту та інші отруйні гази на місці вибуху.

Характерні ознаки вибуху бризантної ВР і пороху – морфологічні особливості на поверхні фрагментів корпусу заряду вибухової речовини.

Контрольні проби і зразки – ґрунт, штукатурка, шпалери, тканина та інші предмети обстановки без ознак дії вибуху, а також різні речовини і рідини розсипані або розлиті на місці події.

4. ДЕТАЛЬНИЙ ОГЛЯД МІСЦЯ ВИБУХУ

Виявлення всіх фрагментів ВП і слідів вибуху, вузлова і детальна фотозйомка, попередні дослідження об'єктів, ситуаційний аналіз, забезпечення розшуку по "гарячим слідам".

У центрі вибуху фіксуються форма і розміри воронки (поглиблення, отвори, розлому), виконуються розкопки і просіювання ґрунту, збір пилу і сміття, виявляються і витягуються найдрібніші фрагменти ВП, беруться проби ґрунту, предмети або їх частини зі слідами бризантного і термічного впливу вибуху.

У першій зоні (радіус 2 – 5 метрів) на предметах обстановки виявляються і фіксуються ознаки бризантного і термічного впливу вибуху, сліди розльоту фрагментів ВП, збираються частини нездетонуваних ВР, фрагменти промислової упаковки ВР, шматки паперу і картону, дрібні і найдрібніші фрагменти ВП.

У другій зоні (радіусом 10 – 20 метрів) на предметах обстановки виявляються і фіксуються ознаки фугасної і сейсмічного впливу вибуху, сліди розльоту фрагментів ВП, беруться контрольні проби ґрунту, штукатурки, а також зразки від предметів, що мають спільну родову належність з предметами-носіями мікрочастинок і мікрослідів ВР і неподвергавшихся дії вибуху (аналогічні шпалери, паркет, дошки та інші предмети і матеріали без слідів вибуху).

У третій зоні (радіусом до 100 – 300 метрів) на предметах обстановки виявляються і фіксуються ознаки фугасної і сейсмічного впливу вибуху,

сліди розльоту фрагментів ВП, беруться контрольні проби ґрунту, штукатурки і т.п.

Розміри зон вказані орієнтовно і можуть змінюватися в залежності від конструкції, маси і форми заряду вибухової речовини. Межі зон і послідовність огляду визначається з урахуванням обстановки на місці вибуху, наявних сил і засобів.

При необхідності у всіх зонах виконуються розкопка і розчищення завалів, переміщення предметів обстановки, просіювання ґрунту, розбирання сміття, розтоплення снігу зібраного в герметичні контейнери (ємності), беруться зразки розсипаних речовин, розлитих рідин, а також проби запаху. Виявлені об'єкти упорядковано відповідно до родової приналежності, оглядаються з використанням луп і мікроскопів.

Попередні дослідження виявлених об'єктів і слідів виробляються з метою визначення їх належності до елементів ВП, відновлення принципової конструкції ВП, визначення виду підірваного ВР, маси заряду, обставин закладки ВП. Встановлюються дані є попередніми, силу висновку спеціаліста не мають, використовуються, в основному, в ході огляду місця події для пошуку відсутніх фрагментів ВП і встановлення інших обставин, що мають значення для справи.

У заключній стадії огляду місця вибуху здійснюється фіксація його ходу і результатів. На даному етапі огляду складаються протокол огляду місця події, необхідні креслення, схеми, проводиться упаковка вилучаються об'єктів. Тут же проводиться вилучення і упаковка предметів, слідів і контрольних проб.

5. ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ, ФІКСАЦІЇ І ВИЛУЧЕННЯ СЛІДІВ ВИБУХУ

Застосування того чи іншого тактичного прийому в ході огляду місця події іноді визначається необхідністю найбільш повного і точного

визначення місця виявлення слідів вибуху. Це може бути необхідно для реконструкції ВП або обставин вибуху. Так як поширення продуктів вибуху, осколкових вражаючих елементів і фрагментів корпусу ВП відбувається в усіх напрямках щодо заряду вибухової речовини (сферична зона), то для цієї мети підходить тільки радіальна система координат. Так звані «секторні способи» крім низької точності вимірювань, що виконуються, не дозволяють дати фіксацію в вертикальній площині.

Сутність пропонованої системи координат зводиться до вибору однієї базисної точки на місцевості, генерального напрямку з наступною фіксацією радіальних кутів і діяльностей до окремих об'єктів. В якості технічних засобів вимірювань використовуються: теодоліт або бусоль. Точність вимірювань зазначених приладів може досягати: при вимірюванні кутів – десяті частки секунди або тисячні частки радіана, дальність з помилкою не більше 0,5% від відстані до спостережуваного об'єкта.

Які в зв'язку з таким становищем можна дати рекомендації.

По–перше, ширше використовувати техніку подвійного призначення, яка є в підрозділах поліції (відеокамери, інструмент загального призначення, засоби зв'язку, огорожі та ін.).

По–друге – мати домовленості з іншими службами та відомствами про тимчасове використання конкретних зразків техніки з відповідними фахівцями, наприклад: теодоліт в ремонтно–будівельній групі; металошукачі, міношукачі і інші засоби пошуку – в підрозділах МНС України або в військових частинах; локатори, газоаналізатори і інша високочутлива техніка – в прикладних науково–дослідних інститутах.

По–третє – ширше використовувати ресурси місцевих органів влади в оснащенні підрозділів, що забезпечують боротьбу з кримінальними вибухами, використовуючи при цьому громадська думка і гостроту проблеми.

У технічному забезпеченні можна передбачити за все, у чому може виникнути необхідність, тому запит на необхідні технічні засоби та

обладнання слід робити з урахуванням конкретної обстановки на місці події.

Ефективність огляду місця події, пов'язаного з вибухом, залежить від багатьох компонентів, включаючи особистісні якості людей, які проводять вказане слідча дія, їх досвіду, активності та цілеспрямованості у вирішенні виникаючих проблем. Коли не вистачає будь-якого обладнання, сил і засобів, як правило, з'являються нестандартні ефективні рішення в технології огляду місця події, пов'язаного з вибухом.

Спеціальні засоби, що використовуються при огляді місця вибуху.

При огляді місця вибуху використовуються як традиційні технічні засоби (фото–відеокамери, вимірювальні інструменти, оптичні прилади і т.п.), що застосовуються в криміналістиці при огляді будь-якого місця події, так і спеціальні, що дозволяють виявляти пари вибухових речовин, збирати фрагменти вибухових пристроїв, здійснювати рентгенівський контроль пристроїв, підозрюваних на приналежність до ВП або їх частин, з метою попереднього вивчення їх конструкції.

Важливою умовою застосування технічних засобів на місці події є те, що об'єкти при їх вилученні і попередньому дослідженні повинні залишатися практично в незмінному вигляді, або вироблені зміни, які зазвичай відображаються в протоколі огляду речових доказів, повинні бути дуже незначними, щоб не впливати на достовірність подальшого експертного дослідження.

Місце події, його ділянки і деталі, а також положення речових доказів перед вилученням, їх зовнішній вигляд фіксується відомими методами судової фотографії, відеотехніки, складанням масштабних планів і схем із застосуванням вимірювальних інструментів, у випадках катастрофічних вибухів методами аерофотозйомки.

Попередня оцінка маси підірваного ВВ на місці події неможлива без проведення обчислень за методиками з використанням інженерних

розрахунків. Використання найпростішої обчислювальної техніки підвищує ефективність проведення зазначених оціночних розрахунків.

Визначення центру вибуху по характерним трасам і пробойнам осколків ВП в предметах навколишнього оточення за допомогою відомого методу візування, що застосовується в судовій балістиці, вимагає спеціально підготовлених засобів візування польоту окремих елементів (дріт, мотузка, схили і т.д.) Для цієї ж мети може використовуватися лазерний приціл до стрілецької зброї. Попередні дослідження, проведені в процесі огляду місця вибуху, практично завжди пов'язані з необхідністю оперативного визначення застосованого вибухової речовини. Для такого експрес-визначення доцільно застосовувати метод тонкошарової хроматографії, закладений в основу виїзного комплекту засобів за визначенням вибухових речовин в їх залишки. Застосування цього комплекту засобів дозволяє визначити вид вибухової речовини як органічної, так і неорганічної природи.

При детальному огляді для пошуків металевих фрагментів ВП застосовуються магніти і металошукачі. Найбільший ефект їх застосування досягається, якщо на місці події є мало металевих конструкцій, що не відносяться до ВП який вибухнув. Однак, якщо сторонніх металевих конструкцій багато, то на їх фоні металошукач може пропустити дрібні фрагменти ВП. Тому в такій ситуації необхідно використовувати металошукачі з регулюванням чутливості і з можливо більш вузькою діаграмою спрямованості дії, тобто з вибірковістю.

Для пошуку у воді необхідно використовувати металошукачі (металодетектори, магнітометри), призначені для роботи під водою (кращі з них: „Garrett” Sea Hunter XL 500 PULSE, США – підводний варіант, до 40м занурення, використовується для пошуку магнітних і немагнітних металів; „FEREX 4.021”, Німеччина – надводний варіант, працює на глибині до 40 м, використовується для виявлення феромагнітних матеріалів; ІМП 2-У „Метелик”, Росія, водолазний варіант,

використовується для пошуку будь-яких металів на глибині до 10 м).

Для збору металевих фрагментів ВП в траві, бруді, воді, серед дрібних будівельних уламків, будівельного сміття, ґрунту бажано застосовувати потужні магніти (наприклад, «Гавр» – магнітний шукач-підйомник).

На поверхні землі можуть застосовуватися переносні металошукачі, наприклад «Кедр» чи «Гарет». Вони призначені для виявлення предметів з чорних і кольорових металів у діелектричних середовищах. Прилади працюють в трьох режимах. У першому режимі за тоном звукового індикатора визначаються предмети з чорних і кольорових металів. У другому і третьому режимах виявляються групи об'єктів, схожих за параметрами виявлення, і виключаються предмети, які не є об'єктами пошуку. Для виявлення та вилучення осколків, що утворюються при різних вибухах, призначений комплект «Хрест». До його складу входять: підйомник, що має зусилля 200 Н (для роботи в колодязях, щілинах, водоймах глибиною до 10 м); щуп (для пошуку у вузькому лабіринтовому просторі); граблі з шириною захвату 0,4 м (для роботи в траві, калюжі, бруді); магнітний пензлик (для дослідження ґрунту, сміття, снігу).

Якщо вибух ВП стався на ґрунті, фрагменти ВП можуть заглиблюватись в ґрунт. У цьому випадку застосовують набір сит для просіювання ґрунту.

Беручи до уваги, що до складу електронних схем ВП обов'язково входять різні напівпровідникові елементи (діоди, транзистори, мікросхеми та інші напівпровідникові пристрої), їх фрагменти можна виявити за допомогою методу нелінійної локації (прилад типу «Обертон»). Але треба мати на увазі, що робота з приладом, заснованим на використанні даного методу, показала, що він реагує не тільки на залишки електронних схем, а й на різні металеві предмети, особливо що мають сліди корозії.

Осколки ВП при розльоті впроваджуються в такі об'єкти, як дерев'яний паркан, дерева, віконні рами тощо. Для їх вилучення необхідно

застосовувати пилки, стамески та інші інструменти. Часто предмети, розташовані поблизу центру вибуху, куди могли потрапити осколки, настільки деформовані, що візуально визначити наявність у них осколків неможливо. У цьому випадку треба використовувати рентгенівську апаратуру.

У процесі збору фрагментів ВП (якщо є явні ознаки належності до ВП) необхідно описати їх зовнішній вигляд, номер квадрата, де виявлено об'єкт, а також матеріал, товщину перепон, які вони пробili, або глибину впровадження фрагментів в перешкоду.

Якщо на предметах та об'єктах речової обстановки в центрі вибуху і в найближчій ділянці є нашарування речовин у вигляді кіптяви, сажі, шлаків, що утворилися після вибуху, то з цих місць зіскоб робиться шпателем або скальпелем. Контрольний зіскоб проводиться з поверхні, подібної за якістю матеріалу і покриття, на такій відстані, щоб бути впевненим у тому, що в місці вилучення контрольного зіскобу відсутні сліди вибуху ВР.

Змиви здійснюються ватяними або марлевими тампонами, змоченими метанолом. У ньому добре розчиняються слідові кількості як органічних ВР, так і неорганічних компонентів промислових ВР. У разі відсутності метанолу треба робити два змиви: ацетоновий (органічні речовини) і водний (неорганічні речовини). При можливості ацетоновий і водний змиви беруть із приблизно рівних за площею поверхонь на однаковому видаленні від центру вибуху. Для водних змивів використовують дистильовану воду. При виконанні метанолових або ацетонових змивів бажано уникати внесення в зразок сторонніх органічних забруднень (біологічних об'єктів, масел, фарбувальних матеріалів тощо). Методика контрольних змивів аналогічна методиці взяття контрольних зіскобів.

При зборі речових доказів на місці вибуху зазвичай орієнтуються на визначення конструктивних особливостей ВУ або його частин. Для

виявлення дрібних об'єктів застосовуються різні лупи, лупи, в тому числі з підсвічуванням.

Легкозаймисті рідини, пари яких в суміші з повітрям вибухонебезпечні, а також присутність горючих газів (метан, пропан, ацетилен і т.п.) Іноді вдається виявити відповідно за допомогою флуоресценції предметів в УФ–випромінювання і за допомогою газоаналізаторів, наявних на пересувних санепідемстанції та на підприємствах газового господарства. Якщо подібні речовини є на різних носіях, то для збереження цих речовин повинні використовуватися герметичні ємності.

6. ЗАКЛЮЧНА СТАДІЯ ОГЛЯДУ

На цій стадії комплексно оцінюються і процесуально закріплюються всі отримані фактичні дані, які допоможуть надалі висунути версії про осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, вирішити питання про організацію розшукових дій. Також вилучаються і упаковуються сліди і предмети, які можуть стати речовими доказами. Остаточні оформляються необхідні плани і схеми (якщо не взяті в бюро технічної інвентаризації або у відділі головного архітектора готові), де відзначаються місця основних руйнувань і пошкоджень речової обстановки, знаходження потерпілих, виявлення вилучених об'єктів, проб і місць знаходження контрольних зразків (із зазначенням відстаней по відношенню до центру вибуху).

Складається у повному обсязі протокол огляду. Опис результатів огляду потрібно проводити від загального до окремого. У першу чергу дається характеристика навколишньої місцевості (будівлі або споруди), де стався вибух, центру (епіцентру) вибуху, потім вказується межі огляду території або приміщення. Описуються спосіб їх поділу на ділянки (сектори, квадрати), прийняті позначення, системи вимірювання відстаней,

виявлені предмети (труп) і сліди вибуху, інші знайдені об'єкти, що можуть мати відношення до розслідуваної події, використані в роботі криміналістичні засоби.

Виявлені і вилучені предмети, сліди, мікрооб'єкти фіксуються в протоколі:

- вказуються їх найменування (якщо вони загальновідомі і не викликають сумнівів);

- місцезнаходження на місці події в прийнятій системі координат або місце виявлення на предметі – слідоносіїв і стан слідосприймаючої поверхні;

- загальні та окремі ознаки (розміри, форма, колір, матеріал, маркувальні позначення, забруднення поверхні та ін), а також реквізити упаковки (№ 1, № 2, № 3 тощо), в яку ці предмети, сліди, мікрооб'єкти поміщені.

При описі останніх важливо вказувати спосіб їх виявлення та вилучення.

7. ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ ПРИ ОГЛЯДІ МІСЦЯ ПОДІЇ ЗА ФАКТОМ ВИБУХУ

Загальні заходи безпеки при поводженні з вибуховими матеріалами:

- для проведення вибухових та спеціальних вибухотехнічних робіт залучається не менше двох спеціалістів-вибухотехніків;

- головною метою спеціаліста-вибухотехніка є запобігання травмування або загибелі людей, у тому числі збереження власного життя;

- кожний виїзд за фактом анонімного повідомлення спеціалісти-вибухотехніки повинні розцінювати, як достовірний;

- у разі виявлення вибухової речовини, вибухового пристрою або предмета, схожого на нього, категорично забороняється проводити з ними будь-які маніпуляції (рухати з місця, трусити, відкривати тощо)

працівникам, які не мають права на проведення спеціальних вибухотехнічних робіт;

- при виявленні речовини, схожої на саморобну ініціюючу вибухову речовину, подальші дії з нею необхідно проводити тільки після її зволоження водою;

- спеціальні вибухотехнічні роботи (крім експертного огляду та пошуку) проводяться в засобах індивідуального захисту;

- забороняється проведення огляду місця події за фактом вибуху без огляду території на наявність вторинних вибухових пристроїв або вибухонебезпечних залишків або частин вибухового пристрою, що вибухнув, а також без узгодження зі спеціалістами відповідних служб (обленерго, газової служби, водоканалу тощо) щодо можливості безпечного перебування на місці вибуху;

- входити до приміщення, в якому стався вибух, дозволяється після його ретельного провітрювання від продуктів вибуху;

- забороняється залучення спеціалістів-вибухотехніків до розрядження, перевезення або знищення боєприпасів, що не стосуються кримінального провадження;

- відповідно до частини четвертої статті 223 Кримінального процесуального кодексу України проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 до 6 години) не допускається, за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного;

- спеціалісти-вибухотехніки, які мають психічний або нервовий розлади чи фізично стомлені, до виконання спеціальних вибухотехнічних робіт не допускаються;

- перед роботою з електродетонаторами, електромеханічними або електронними частинами вибухового пристрою повинно проводитися зняття з тіла (одягу) спеціаліста статичного електричного заряду;

– для запобігання негативному впливу небезпечних продуктів вибуху або вибухових речовин на спеціалістів-вибухотехніків усі свої дії вони повинні проводити в гумових рукавичках та за необхідності в індивідуальних засобах захисту органів дихання та зору;

– дозволяється застосовувати вогневий спосіб підризу, якщо буде неможливо застосувати електричний;

– виявлення та вилучення вибухових матеріалів залежно від категорії небезпечності повинно фіксуватися фотозйомкою, відеозаписом та іншими науково-технічними засобами, а за необхідності - рентгенографуванням внутрішньої будови об'єктів;

– критерієм для прийняття рішення щодо подальшого поводження з виявленими вибуховими матеріалами є пріоритет захисту здоров'я та життя людини порівняно зі збереженням криміналістичних слідів;

– з метою збереження слідів на вибухових пристроях і на місці події, які залишили злочинці, та запобігання внесенню сторонніх слідів під час проведення експертного огляду, визначення категорії небезпечності, контактного розрядження, дистанційного руйнування на виявлених вибухових пристроях або предметах, що їх нагадують, огляду місця події спеціалісти-вибухотехніки працюють у спеціальному одязі, у гумових рукавичках та одягннутих на взуття бахілах;

– вилучені вибухові матеріали повинні бути оглянуті спеціалістом-вибухотехніком для визначення категорії небезпечності, надання рекомендацій щодо подальшого поводження з ними;

– рішення про подальше поводження (розрядження, руйнування або знищення) щодо виявлених вибухових матеріалів приймають спеціалісти-вибухотехніки;

– виявлення та вилучення криміналістичних слідів на розряджених вибухових пристроях або предметах, що їх нагадують, проводиться в присутності спеціалістів-вибухотехніків;

– пакування вибухонебезпечних предметів спеціалістами-вибухотехніками здійснюється таким чином, щоб унеможливити їх вільне переміщення в упаковці. Вибухові речовини упаковуються в скляну, картонну або паперову тару тощо;

– засоби підриву, вибухову речовину, а також засоби ініціювання електричної дії та джерела електроживлення розміщувати в одній упаковці під час їх пакування **ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ**. При цьому оголені кінці дротів електричних засобів ініціювання, засобів підриву повинні бути з'єднані між собою скруткою.

ВИСНОВКИ

Серйозну заклопотаність викликають злочини, пов'язані з вибухами. Майнове розшарування громадян, ведення в країні «гібридної» війни, а також інші зміни соціально-політичного характеру, що відбуваються останнім часом в Україні, спричинили зростання кількості використання вибухових пристроїв. Вони стають досить поширеним засобом впливу та заподіяння шкоди з метою вимагання або порушення нормального режиму роботи підприємств, усунення конкурентів і т. п. Можна припустити, що злочини, вчинені за допомогою вибухових матеріалів, будуть і надалі досить поширені у злочинній практиці. У таких випадках їх розслідування є досить складною задачею.

Місце вибуху можна розглядати як сукупність слідів вибухового впливу, відображених в конкретній навколишній обстановці. Ознаки впливу на об'єкти обстановки місця події включають в себе сліди, характерні для бризантної, фугасної, термічної, а також осколкової дії окремих елементів вибухового пристрою. Огляд місця вибуху має деякі характерні особливості, що відрізняють його від оглядів інших місць подій.

Від початкових дій щодо пошуку, виявлення і знешкодження вибухових пристроїв залежить подальше розслідування злочину в цілому. Тому в методичних рекомендаціях висвітлено дії учасників слідчо-оперативної групи на місці події пов'язаної з вибухом, організацію огляду місця події, особливості підготовчого етапу огляду місця вибуху, виявлення, фіксацію і вилучення слідів вибуху, заходи безпеки при поводженні з вибуховими матеріалами під час огляду місця події.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакін Є.О., Осмотр места происшествия при преступлениях, совершенных путем взрыва, и некоторые аспекты криминалистических исследований изъятых вещественных доказательств / І.Ф. Альошина – М. «Закон», 1999.
2. Бульба Т. М. Виявлення, попереднє дослідження та вилучення саморобних вибухових пристроїв: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Бульба Тарас Миколайович. – К., 2009. – 181 с.
3. Буханченко О. А. Особливості огляду місця кримінального вибуху за участю спеціаліста-вибухотехніка: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Буханченко Олександр Анатолійович. – К., 2010. – 183 с.
4. Виявлення та знешкодження саморобних вибухових пристроїв: навч. посіб. / В.Г. Родіков, Б.А. Бабій, Г.М. Гапоненко та ін.; Мін-во оборони України. Центр розмінування. – Кам'янець-Подільськ, 2015. – 124с.
5. Дильдин Ю.М. и др. Место взрыва как объект криминалистического исследования. – М., 1995.
6. ДНАОП 0.00-1.17-92. Єдині правила безпеки при вибухових роботах. Затверджена Держнаглядом охорони праці України від 25.03.92.
7. Зубаревський С. М. Керівництво з гуманітарного розмінування / Зубаревський С. М., Складанівський О. Л., Прибатень І. В. – Кам'янець-Подільський : Військовий інженерний інститут Подільського державного аграрно-технічного університету, 2005. – 272 с.
8. Исаков В.Д., Барханян Р.В. и др. Судебно-медицинская экспертиза взрывной травмы. – С. Петербург, 1997.
9. Інструкції про поведження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах внутрішніх справ України. Затверджена наказом МВС України від 09.07.2014 № 653.
10. Іщенко А. В. Засоби і методи виявлення вибухових речовин та пристроїв у боротьбі з тероризмом : навч.-практ. посіб. / А. В. Іщенко, М. В. Кобець. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2005. – 146 с.
11. Кобець М. В. Боротьба з проявами тероризму, що пов'язані з використанням вибухових речовин : навч.-метод. посібник / М. В. Кобець, В. Г. Хахановський / [заг. ред. Я. Ю. Кондратьєва]. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2000. – 72 с.
12. Кофанов А. В. Особливості проведення огляду і збору слідової інформації на місці кримінального вибуху / А. В. Кофанов, О. Л. Кобилянський, Ю. П. Приходько : метод. рек. – К. : УкрДГПІ, 2013. – 36 с.
13. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.
14. Крючков А. А. Организация перевозок опасных грузов

различными видами транспорта / А. А. Крючков, Н. М. Жаворонков. – М. : Недра, 1968. – 344 с.

15. Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху / [Прохоров-Лукін Г. В., Пащенко В. І., Биков В. І. та ін.]. – К. : ТОВ «Еліт Прінт», 2011. – 216 с.

16. Молчанов В.И. Судебно-медицинская экспертиза повреждений от взрыва: Лекция для слушателей ВмедА. Л., 1962.

17. Моторный И.Д. Теоретико-прикладные основы применения средств и методов криминалистической взрывотехники в борьбе с терроризмом /Монография/. – М., 1999.

18. Назначение и организация производства судебных экспертиз для установления факта контактного (механического) взаимодействия различного рода объектов / [под ред. В. А. Пучкова]. – М. : ВНИИСЭ., 1985. – 54 с.

19. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 08.05.1999 № 381 «Про затвердження Інструкції з організації приймання, обліку, використання, категорювання та зберігання боєприпасів, вибухових пристроїв, вибухових речовин і засобів підриву (вилучених, знайдених та добровільно зданих), а також штатних боєприпасів, вибухових речовин і засобів підриву в ОВС України».

20. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.07.2011 № 441 «Про затвердження нової редакції звіту форми 1-ЕКЦ».

21. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.10.2012 № 967 «Про затвердження Норм належності криміналістичної техніки, науково-технічних засобів та обладнання для забезпечення діяльності експертних підрозділів».

22. Пам'ятка про вибухонебезпеку / Вибухотехнічна лабораторія Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України. – К., 2015. – 16 с.

23. Пащенко В.И. Использование специальных знаний при расследовании преступлений, совершенных с применением взрывных устройств: учебно-практ. пособие / В. И. Пащенко, В. В. Гудков. – К. : ГНИЭКЦ МВД Украины, 2003. – 116 с.

24. Пащенко В.І. Виявлення та розрядження радіокерованих саморобних вибухових пристроїв і проведення вибухотехнічних експертиз спеціалістами-вибухотехніками / Пащенко В. І., Фатєєв В. М., Борисов В. С. – К. : ДНДЕКЦ МВС України, 1998. – 36 с.

25. Пащенко В. І. Методики з напрямку пошуку та знешкодження вибухонебезпечних предметів / В. І. Пащенко, С. В. Нестеров. – К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2003. – 29 с.

26. Пащенко В.І. Основні критерії підвищення експертно-криміналістичного супроводження розслідування та розкриття злочинів, скоєних із застосуванням вибухових пристроїв. / Матеріали науково-практичного збору з експертами-вибухотехніками в м. Харкові. – К., 2000.

27. Пащенко В.І., Ткаченко Є.М. Тимчасові рекомендації про способи розрахункової оцінки параметрів підірваного заряду вибухової речовини. /Інформаційний лист ВТС ДНДЕКЦ МВС України від 15.12.99
28. Першочергові дії працівників Національної поліції у разі виявлення ознак підготовки або вчинення терористичного акту [Текст] : метод. рек. / [О. М. Стрільців, В. І. Василичук, В. Л. Костюк та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, ФОП Кандиба Т. П. – 2016. – 52 с.
29. Пошук та знешкодження саморобних вибухових пристроїв [Текст] : метод. рек. / [Юсупов В. В., Приходько Ю. П., Фурман Я. В. та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – 31 с.
30. Приходько Ю.П. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з кримінальними вибухами: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Приходько Юрій Павлович. – К., 2017. – 273 с.
31. Про затвердження Інструкції про поводження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах внутрішніх справ України : наказ МВС України від 09.07.2014 № 653. – 32 с.
32. Прохоров-Лукін Г.В. та ін. Методика комплексного дослідження вибухових пристроїв, вибухових речовин і слідів вибуху. – К.: ТОВ «Еліт Прінт», 2011. – 216 с.:іл.
33. Разумов Є.А., Молибога Н.П. Осмотр места происшествия. – Киев, 1994.
34. Разумов Э.А. Методические рекомендации по оформлению изъятых вещественных доказательств. /Листок криминалиста №103/. Суммы, 1999.
35. Руководство по подрывным работам. – М.: Военное издательство Министерства обороны СССР, 1969. – 263 с.
36. Свистунов О. Я. Пошук вибухових пристроїв і речовин на місцевості : Методичні рекомендації / О. Я. Свистунов, Р. Л. Хомко – К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2004. – 14 с.
37. Свистунов О.Я., Фатеев В.М., Пащенко В.І. Про випадки застосування біологічних об'єктів для здійснення вибухів на прикладах держав Ізраїль, Ліван та Україна. / Інформаційний лист ВТС ДНДЕКЦ МВС України від 17.10.98
38. Снетков В. А. Особенности исследования некоторых объектов традиционной криминалистической экспертизы : Учебное пособие / Снетков В. А. – М. : МВД РФ, 1994. – 53 с.
39. Сорокина Г.И. Экспертное исследование непродетонировавших микроколичеств взрывчатых веществ, внедренных в асфальт / Г.И. Сорокина, В. Н. Агинский // Экспертная практика. – 1983. – № 20. – С. 48.
40. Тихонов Е.Н. Криминалистическая взрывотехника и взрывотехническая экспертиза. – Барнаул, 1989.

41. Ткаченко Є.М., Пащенко В.І. Про особливості роботи з огляду місця події, пов'язаного з вибухом газо-повітряної суміші. / Інформаційний лист ВТС ДНДЕКЦ МВС України від 09.02 99.

42. Хмельницький Л.И. Справочник по взрывчатым веществам. – Москва, 1981.

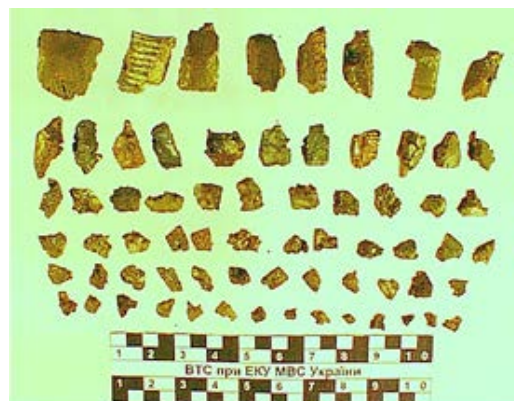
43. Юсупов В.В., Приходько Ю.П. Пошук та знешкодження саморобних вибухових пристроїв: Методичні рекомендації / В.В. Юсупов, Ю.П. Приходько, Я.В. Фурман, К.Ю. Бобрик // – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 31 с.

ДОДАТКИ

Зразки осколків, які можуть бути вилучені при огляді місця події по факту застосування окремих вибухових пристроїв

Граната Ф-1

Осколки гранати Ф-1

Граната РГ-42

Осколки гранати РГ-42

Граната РГД-5

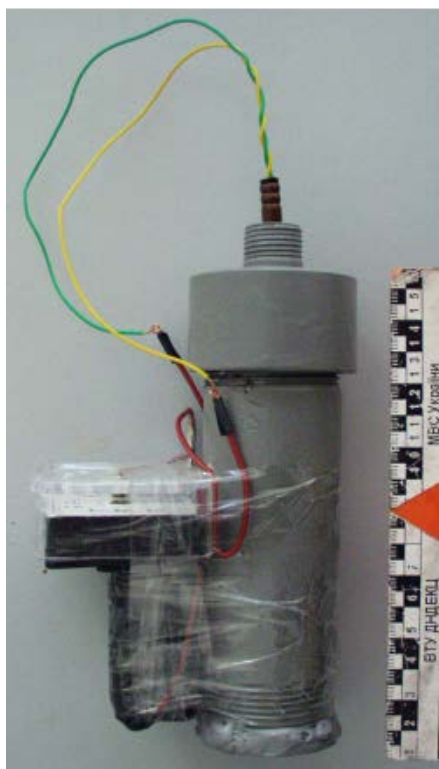
Осколки гранати РГД-5

Електродетонатор

Рештки електродетонатора

Саморобний вибуховий пристрій

Рештки саморобного вибухового пристрою

Уніфікований запал для ручних гранат -
УЗРГМ

Залишки УЗРГМа після вибуху

Протипіхотна міна МОН -50

Осколки протипіхотної міни
МОН -50

ФУРМАН Ярослав Володимирович,
ПРИХОДЬКО Юрій Павлович,
НЕЧЕСНЮК Михайло Віталійович,
ХАРЕЧКО Надія Володимирівна

(Авторський колектив)

ДІЇ УЧАСНИКІВ СЛІДЧО-ОПЕРАТИВНОЇ ГРУПИ НА МІСЦІ ПОДІЇ, ПОВ'ЯЗАНОМУ З ВИБУХОМ

Методичні рекомендації